

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО НАЦІОНАЛЬНУ ДОПОВІДЬ «НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЯ ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ТА ВИПЕРЕДЖЕННЯ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ»

Ігор Сяндюков
головний спеціаліст
сектору протокольно-
редакційної роботи
Президії НАН України,
м. Київ

Спочатку – про важливу, справді неординарну подію. У квітні 2022 року Президія Національної академії наук України затвердила поданий провідними українськими вченими-суспільствознавцями (філософами, істориками, соціологами, юристами, економістами, політологами, освітянами) проект Національної доповіді «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз». Після схвалення Президією НАН України цей документ був надісланий до вищих органів державної влади України, було розпочато його вивчення широкими колами науковців, а невдовзі, будемо сподіватись, – і громадянського суспільства.

Національна доповідь готувалася не один місяць. Вона є плодом праці авторського колективу – відомих в Україні і далеко за її межами науковців (голова редколегії доповіді – віцепрезидент НАН України, академік НАН України **С.І. Пирожков**, члени редколегії – члени-кореспонденти НАН України **О.М. Майборода**, **Н.В. Хамітов**, **Є.І. Головаха**, доктор соціологічних наук **С.С. Дембицький**, академік НАН України **В.А. Смолій**, академік Національної академії правових наук України **О.В. Скрипнюк**, кандидат політичних наук **С.В. Стоєцький**) і є закономірним розвитком попередніх Національних доповідей, присвячених важливим проблемам культурно-цивілізаційного вибору, історичного та безпекового розвитку України.

Цей узагальнюючий документ є справді високоактуальним за змістом, відзначається глибиною фахового аналізу порушених питань, масштабністю наукових узагальнень. Це і робить Національну доповідь дійсно новим словом у вітчизняному суспільствознавстві. Не кажучи про те, що запропонована авторським колективом концепція національної стійкості України зараз є винятково важливою, бо в умовах повномасштабного вторгнення Росії, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, реальна національна стійкість є невідмінною умовою військово-політичної перемоги над агресором, більше того – існування, розвитку та подальшого утвердження української політичної нації як такої. Додамо, що *національну стійкість* ще називають *резильєнтністю* (від англ. *resilience* – життєстійкість, спроможність відновлюватись)

Отже, що таке «*національна стійкість*» (наголосимо, що концепція, запропонована в Національній доповіді, є новаторською)? У документі, що нами розглядається, міститься не одне, а декілька визначень цього поняття, що є закономірним. Дослідники починають з визначення **А. Покровської**, яка ще в 2018 р. охарактеризувала національну стійкість як «*здатність держави у взаємодії з суспільством зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх агресивних впливів, оперативно реагувати на асиметричні загрози шляхом впровадження змін та адаптації без шкоди для основних цінностей та інституцій суспільства, безперервно функціонувати під час криз, а також відновлюватися після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи (самовідновлення)*».

Автори Національної доповіді ідуть далі, визначаючи національну стійкість як стратегію забезпечення збалансованості, розвитку та успішного протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, і, більше того, передбачення викликів та пошук відповідей на них. Тут «наріжним» є акцент на стратегії, яка усвідомлюється як головна передумова формування реальної національної стійкості. Пропонується і така дефініція національної стійкості: «така стратегія існування країни, коли вона здатна зберігати збалансованість розвитку та успішно відповідати на зовнішні і внутрішні виклики, протистояти загрозам і кризам, більше того, зусиллями політичної та інтелектуальної еліти вчасно передбачати й ефективно реагувати на них заради гідної самореалізації та гуманістичного розвитку людини, які забезпечує держава у взаємодії з громадянським суспільством» (С.І. Пирожков, Н.В. Хамітов). Є й інші визначення – і всі вони необхідні та доповнюють осмислення складного предмету аналізу, адже ще античні мудреці радили спершу виробити й відшліфувати точність та ясність понять.

Отож, як можемо бачити, національна стійкість – явище справді широкомасштабне і багатоаспектне. Тому закономірним є те, що до роботи над текстом Національної доповіді були залучені фахівці з різноманітних галузей гуманітарного знання. Ми спробуємо, вкрай коротко, виокремити найважливіші, на нашу думку, тези, сформульовані авторами доповіді.

Стратегія національної стійкості: філософський вимір

«Національна стійкість країни – це не застиглий стан, а динаміка, головним же критерієм продуктивності цієї динаміки є посилення й гуманізація цивілізаційної суб'єктності країни... Проте слід констатувати, що стійкість в строгому сенсі слова є лише потенція, це певна можливість, точніше, здатність, тоді як відстоювання є переходом потенції в актуальний стан. У результаті відстоювання індивідуальний чи колективний суб'єкт отримує незалежність – набір можливостей для розвитку, коли він сам визначає свою мету і свій шлях...», – слушно зазначають чл.-кор. **Н.В. Хамітов** і канд. філос. наук. **В.Д. Жулай** та доводять, що «...на певному етапі зрілості суб'єктності країни національна ідентичність виростає у цивілізаційну ідентичність – цілісну ідентичність, яка охоплює економічні, політичні й духовно-культурні досягнення нації, що виходять на світовий рівень...»

У цьому контексті важливим є звернення до спадку американського соціолога і філософа **М. Лернера**, що виділяє питання, сама постановка яких та відповіді на них зумовлюють цивілізаційну ідентичність громадян тієї чи іншої країни:

«Які ваші традиції, звідки ви родом, як ви живете? Як правите країною, вирішуєте питання влади та свободи? Як поділяєтеся на групи та соціальні класи? Якими віхами відзначене ваше життя від народження до смерті? Як ви закохуєтесь, одружуєтесь, народжуєте дітей? Як ви вирішуєте глибинні, вічні проблеми? Які ті організуючі принципи, що втримують вашу цивілізацію від розпаду? Яким богам поклоняєтесь, у що вірите? Які переконання рухають вами, які культурні рамки спрямовують ваше життя? Яке почуття спільності усіх вас об'єднує?».

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ:

стратегія відповіді на виклики
та випередження гібридних загроз

НАЦІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ

Очевидно, зайвим буде доводити безпосередній, якнайтісніший, закономірний зв'язок між національною (та вищою її формою – цивілізаційною) ідентичністю та національною стійкістю. Останні трагічні події російсько-української війни ще раз підтверджують це.

Надзвичайно важливою та інноваційною у Національній доповіді є ідея киево-руської ідентичності як архетипового стрижня української. Це дозволяє усвідомити шлях консолідації українського суспільства в усьому його різноманітті як умови реальної перемоги України й розвитку її суб'єктності.

Національна стійкість: історичний вимір

Авторський колектив Національної доповіді ретельно проаналізував (крізь призму драматичної української історії) послідовні етапи становлення, розвитку та зміцнення національної стійкості українців від середини XIX століття і до набуття Україною державної незалежності.

Фахівці-історики (члени-кореспонденти НАН України **О.В. Ясь**, **Л.Д. Якубова**, доктори історичних наук **В.Ф. Верстюк**, **О.Є. Лисенко**, **О.А. Удод**, кандидат історичних наук **В.В. Головка**) докладно простежили стадії зародження й розвитку національної стійкості українців – від уявлень української суспільно-політичної та історичної думки другої половини XIX – початку XX ст. (О.В. Ясь) через проблему стійкості національно-державних проектів доби Української революції 1917–2021 рр. (В.Ф. Верстюк),

аналіз стратегії руйнації стійкості українського соціуму у політичному арсеналі радянського тоталітаризму міжвоєнної доби (Л.Д. Якубова), розгляд адаптивних практик та життєвих стратегій українців під час Другої світової війни (1939–1945) як чинника збереження національної стійкості (О.Є. Лисенко), і, нарешті, вивчення трансформації української стійкості у новітній період: від радянської через пострадянську до національної (В.В. Головко).

Взагалі, можна стверджувати, що історичний розділ є одним із найвагоміших у тексті Національної доповіді. Від часів кирило-мефодіївців, *Костомарова, Драгоманова, Антоновича, Грушевського, Липинського* аж до наших днів (через вказані епохи української історії) національна стійкість українців не лише витримала усі жорстокі, винятково трагічні випробування. Вона міцніє і стверджується на наших очах.

Національна стійкість очима соціологів

Як вважає чл.-кор. Є.І. Головаха: *«Стійкість (резильєнтність) уявляється як здатність протидіяти викликам і загрозам, використовуючи наявні в суспільстві адаптивні ресурси. А це можливо за умови, коли більшість громадян відчують себе адаптованими до умов життя, що складаються, оскільки соціальна дезадаптація пов'язана з почуттям безпорадності та цілковитої залежності від зовнішнього впливу... Вже зараз в арсеналі соціологів є методологічно обґрунтовані засоби вимірювання оцінок населенням рівня своєї адаптованості до наявної соціальної ситуації.*

З точки зору перспективи покращення показників адаптивних ресурсів населення України з особливою увагою треба ставитися до того факту, що дуже повільно змінюється такий важливий показник самооцінки власних адаптивних ресурсів, як уявлення людей про те, в якій мірі те, як складається їх життя, залежить від них самих (інтернальність), а не від зовнішніх обставин (екстернальність). Переважання екстерналів свідчить про недостатньо потужні адаптивні ресурси населення, серед якого більшість вважають себе неспроможними ефективно впливати на своє життя.»

Юристи про аспекти національної стійкості

Національну доповідь завершують два Додатки, які є її невід'ємною частиною й були оприлюднені вже після початку широкомасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року.

Важливо, що обидва ці матеріали належать перу фахових правознавців – канд. юрид. наук *Г. Мамедову*, який розглядає проблеми національної стійкості в умовах російсько-української війни, особливо політичні та правові аспекти цієї стійкості з урахуванням еволюції Мінських домовленостей та феномену інформаційної війни як важливої складової гібридної війни в її латентній та агресивній фазах, а також групі юристів-учасників Міжнародного експертного круглого столу «Деокупація. Юридичний фронт» (*О.В. Кресін, О.В. Буткевич, Б.В. Бабін, Н.А. Мазаракі, І.О. Кресіна* та ін.), котрі розглянули важливі правові проблеми протидії російським окупантам.

Зокрема, йдеться про законодавче забезпечення заборони проросійських політичних партій, громадських об'єднань та ЗМІ; про режими міжнародних санкцій проти РФ у зв'язку з агресією проти України, про захист прав людини на територіях, анексованих та незаконно контрольованих РФ та інші надзвичайно важливі питання. Причому зазначені вчені не лише окреслюють ці проблеми, але й пропонують конкретні правові засоби їх розв'язання.

***

Безперечно, матеріали Національної доповіді містять багато інтелектуальних інновацій. Певною мірою, вони можуть бути підсумовані думкою, висловленою академіком НАН України С.І. Пирожковим: *«Рух України до конструктивної національної стійкості в сучасних умовах передбачає необхідність постійного діалогу влади з інтелектуалами й суспільством загалом, адже лише в цьому разі вона буде мати інноваційний характер – означатиме реальне випередження викликів і загроз, а не безкінечні спроби вижити в умовах криз, в які переростають і виклики, і загрози.»*

Думається, що зараз, коли український соціум протистоїть смертельній загрозі – російській агресії, – актуальність цих слів лише збільшується. ■